

ANTE GLAVIČIĆ

IZVJEŠTAJ O ARHEOLOŠKOM NALAZU RANORIMSKIH GROBOVA U VRTU DIP-a — OLIVIERI U SENJU GODINE 1975.

I.

Kod proširenja tvornice pokušstva DIP-a »Nehaj« u Senju u pravcu sjeverozapada, u veljači 1975., prilikom nivelacije terena buldožerom, investitor je obavijestio Muzej o potrebi nadzora nad radovima zbog eventualnih starina na koje se može naići na tome mjestu.

Pregledom gradilišta, iskopa i samog profila terena nije se mogla utvrditi bilo kakva prisutnost starina. Tek 20. III. u svježem materijalu pronađen je rimski nadgrobni spomenik tipa liburnijskog cipusa. Dana 23. V. pri izravnavanju okomitog iskopa uz ogradni zid nove hale (sa sjeverne strane) naišli su radnici DIP-a Petar Blašković, Ivan Brozinčević i Ivan Mršić na grobove (broj 1, 2, 3, 4 i 5) koji su sa zapadne strane bili odsječeni buldožerom pa su ostali nezamjetljivi. Zbog ovih nalaza radovi su na neko vrijeme obustavljeni, a o nalazu je obaviješten Muzej. Pregledom nalaza otkriveni su rimski žarni i kosturni grobovi, koji su evidentirani, snimljeni i uneseni u situacionu skicu.

Na poziv Muzeja gradilište je prvi dan posjetila i pomogla u radu na istraživanju grobova arheolog Regionalnog zavoda Rijeka prof. Lada Gudec. Drugi dan, uz Gudecovu, nalazište je posjetila mr Radmila Matejčić, viši kustos Povijesno-pomorskog muzeja na Rijeci, te prof. Josip Šmic iz Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture Zagreb.

Dana 25. V. izvršeno je zaštitno arheološko istraživanje i snimanje nalaza iz grobova broj 2, 3, 6 i 7, koje je nastavljeno 26. i 27. V. Istraživanjima je upravljao autor uz pomoć Berislava Atalića. Fotografiranje nalaza i samog lokaliteta izvršili su Ivan Stella, fotograf iz Senja, Ante Baričević i mr Radmila Matejčić. Tehničku dokumentaciju izradio je geometar Mladen Lončarić.

Prilikom ranijih građevinskih radova¹ na prostoru DIP-a — bivši vrt Olivieri-Biskupija utvrđeni su brojni kosturni i žarni grobovi koji su predstavljali cjelinu groblja antičke Senije, drugog po starosti i veličini.

Grobovi koji su otkriveni 1975. (koje obrađujemo u ovom izvještaju) najzapadniji su dio nekropole koja se nalazila izvan antičkog grada, pokraj



Sl. 58 — Profil terena (lokalitet DIP-a) u kojem su pronađeni rimski grobovi, snimio I. Stella, 1975.

mora i ceste koja je vodila preko Lopice i istočnih obronaka brda Kozjak u Novi i Tharsaticu. Za nekropolu² je izabran oveći dolac (sloj I.) pokraj mora, koji se umjetno nivelirao nanosom zemlje i kamena, materijalom nadenim na mjestu (sloj II.). Na taj II. sloj navezena je finija tamnosmeđa zemlja pjeskulja iz Senjske Drage u visini od oko 130 cm (sloj III.). Kada je nekropola napuštena (III. st. n. e.), pa kroz srednji i novi vijek, na tom prostoru uređeni su vrtovi senjskih građana (sloj IV. koji iznosi oko 120 cm. visine). Posljednji — današnji sloj je svjež i nastao je nasipavanjem zemlje za park u sklopu DIP-a.

1. POPIS GROBOVA I GROBNIH PRILOGA

Prvi red grobova od 1 — 9

Grob 1 — Na dubini od 260 cm na tvrdom terenu utvrđeni su ostaci jedne žare ili donjeg dijela amfore, izrađene od fine ilovače. Uz keramičke ostatke utvrđeni su neznatni ostaci paljevine. Ostali tragovi grobne arhitekture i prilozima nisu utvrđeni.

Grob 2 — Istočno od groba 1 na dubini od 280 cm utvrđeni su ostaci žarnog groba. U jednostavnu zemljanu jamu položeni su spaljeni ostaci pokojnika, a uz njih, više sa sjeverne strane, tri staklena balzamarija, jedan čitav i dva oštećena. Vrat im je dug, cilindričan, obod malo proširen i dno ravno. Tu se našla jedna staklena zdjelica slomljena pritiskom zemlje i šest



Sl. 59 — Rimski žarni grob broj 3, otkopan u DIP-u, 1975., snimio I. Stella

većih kovanih čavala, te rimski brončani as; imperatora Nerve dosta oštećen pa nam može poslužiti za dataciju groba, i ostalih nalaza.

Grob 2a — Istočno uz grob 2 na dubini od 280 cm nađeni su ostaci žarnog groba. Ovdje su također u jednostavnu jamu položeni spaljeni ostaci pokojnika. Uz paljevinu, više sa sjeverne strane, utvrđeni su ostaci jedne staklenke posve zdrobljene pritiskom zemlje i nekoliko kovanih većih željeznih čavala. Nađena je i jedna lijepa zemljana zdjela izrađena od pročišćene ilovače crvenkastosmeđe boje, s jako naglašenim obodom i bikoničnim trbuhom te s dvije ručice. Gornji dio posude ukrašen je s unutarnje strane kanelurama, a isto tako i donji dio, ali s vanjske strane. Dimenzije: visina 9,5 cm, promjer oboda 18 cm. Dno je posve zaobljeno.

Grob 3 — Oko 60 cm istočno od groba 2 na dubini od 300 cm pronađeni su ostaci žarnog groba. Ovdje je sloj paljevine dosta debeo i položen na голу zemlju. Više sa sjeverne strane bili su položeni prilozi. Svi ostaci bili su pokriveni velikim krovnim opekama »tegulama« u obliku dvovodnog krova. Tegule su dvije i dvije, jedne nasuprot drugima koso položene, a odozgo kao da su bile položene imbrices kao hrbat krova. S bočnih strana okomito su polagane po jedna opeka sa svake strane. Nakon toga sve je to zasuto zemljom. Unutar groba, više sa sjeverne strane, nađena su dva posve identična zemljana vrča, vrat imaju cilindričan, kratak i malo proširen, sa strane po jedna trakasta ručica. Dno je ravno i malo prošireno. Tu se pronašao jedan stakleni tanjur ili plitica. Stijenke su debele, dno ravno, prstenasto, a sa

svake su strane ručice, malo profilirane. Visina 3,3 cm, promjer dna 13 cm, a oboda 21 cm. Najvažniji nalaz predstavlja jedan dobro sačuvani as.¹ Na aversu je poprsje imperatora, glave ovjenčane lovorovim vijencem, a uokolo natpis IMP.CAESAR.NERVA AVG (PM.TR P II) COS III PP. Na reversu piše: LIBERTAS PUBLICA, u sredini božića Libertas stoji i u desnici drži pliticu, a u ljevici žezlo, sa strane slova S.C.

Prema intaktnom položaju tegula i samih priloga moglo se utvrditi da je grob orijentiran sjeveroistok — jugozapad. Zapadni dio groba dosta je oštećen nasilnim otvaranjem radnika. Budući da se ovdje radi o značajnim priložima i zanimljivoj grobnoj arhitekturi, grob će biti u Muzeju rekonstruiran.

Grob 4 — Oko 90 cm istočno od groba 3 na dubini od 300 cm prvobitno su bili primijećeni ostaci jedne tegule i malo paljevine. Naknadnim usjekom u sam teren prema sjeveru otkopan je sjeveroistočni dio skeletnog groba. Prema sačuvanim detaljima pokojnik je bio položen na samu zemlju, a potom u obliku dvovodnog krova obložen većim komadima tegula na sastavima spojenim žbukom. Čitav grob je zatim bio obložen kamenjem i zasut zemljom. Uz pokojnika sudeći prema ostacima stakla, nalazio se jedan čitav i drugi oštećen mali balzamarij. Pronađen je jedan brončani as dosta oštećen. S lijeve strane glave pronađeno je četrnaest većih kovanih željeznih čavala i malo paljevine. Sudeći prema ostacima kostura i smjeru opeke ovaj je grob bio orijentiran istok—zapad.

Grob 5 — Oko 90 cm od groba 4 na dubini od 300 cm pronađeni su ostaci kosturnog groba koji su radnici posve uništili. Dno groba bilo je poravnano debljim slojem žbuke (3—5 cm debljine) i na toj podlozi ležali su tjelesni ostaci pokojnika u smjeru istok-zapad. Iznad pokojnika primijećen je sloj tegula povezanih žbukom. U grobu koji su radnici djelimice oštetili pronađena je jedna svjetiljka: njezin disk je okrugao i odvojen prstenom od ramena. Kljun završava u obliku polukruga a produžen je kanalom na sredini kojega se nalazi mala rupica za zrak, a na kraju otvor za stijenj. Na ramenima su dva zadebljanja. Dno je ukrašeno nizom koncentričnih krugova, sredina je oštećena, a time i pečat radionice. Prema svemu čini se da se radi o svjetiljci izrađenoj u tvornici Strobili s kraja I. st. n. e.

Grob 6 — Oko 220 cm od groba 5 na dubini od oko 340 cm utvrđeni su ostaci groba — odnosno dna amfore. Sudeći po neznatnim tragovima paljevine i općoj situaciji, čini se da se radi o nalazu žarnog groba koji je uništen.

Grob 7 — Oko 270 cm istočno od groba 6 na dubini od 350 cm utvrđeni su ostaci jedne keramičke posude, kao dna amfore. Neznatni ostaci paljevine i sama situacija sugeriraju da se ovdje radi o ostacima jednog žarnog groba koji je također uništen.

Grob 8 — Oko 6,5 m od groba 7 teren se postepeno uzdiže prema istoku i tu su u dubini od 150 cm utvrđeni ostaci žarnog groba. U tvrdoj zemlji iskopana je jama u koju su bili položeni znatni ostaci paljevine: kosti, drva i ugljena. Sa sjeverne strane u grobu je pronađen jedan vrč, ali posve zdrobljen tlakom zemlje. Ovaj vrč po izgledu i sastavu zemlje posve slični onima dvama iz groba broj 3. U ovome i spomenutim vrčevima nije se ništa pronašlo. Prilozi i sama paljevina bili su obloženi kamenjem i zatim zasuti zemljom. Iznad toga utvrđen je horizontalni sloj žbuke.

Grob 9 — Oko 3,5 m istočno od groba 8 na dubini od 140 cm utvrđeni su ostaci žarnog groba koji su radnici uništili. Pregledom sačuvanih ostataka utvrđeno je da je za grob iskopana obična jama u koju su odlagani spaljeni ostaci pokojnika. U debelom sloju paljevine pronađen je samo jedan kovani željezni čavao i dosta komada ugljena.

Drugi red grobova: 10, 11 i 12

Grobovi II. reda nalaze se oko 5,5 m zapadnije od grobova I. reda, odnosno 1,60 m sjeverno od zida nove hale. Oni se nalaze na gotovo istoj visini s grobovima I. reda, broj 2, 3, 4 i 5.

Grob 10 — Oko 9 m istočno od pomoćnih vrata nove hale (sjeverni ulaz) utvrđeni su ostaci kosturnog groba koji su u najvećem dijelu uništili radnici. Sa sjeverne strane uz glavu pokojnika nađeni su tragovi paljevine, jedan kovani željezni čavao te fragmenti jedne svjetiljke, koja je mogla imati likovni prikaz (pas?) na okruglom disku, dok je kljun završavao volutama i otvorom na sredini.

Grob 11 — Oko 1,5 m istočno od groba 10 na dubini 0,30 m (današnja razina kružnog puta) utvrđeni su ostaci kosturnog groba i to lubanja i ramena kosti. Prema situaciji pokojnik je bio položen na голу zemlju i bez kamene obloge sa strane, u mogućoj orijentaciji istok-zapad. Grobni prilozni nisu se pronašli — vjerojatno su uništeni prilikom spomenutih građevinskih radova.

Grob 12 — Oko 3 m istočnije od groba 11 na dubini od 30 cm utvrđeni su ostaci kosturnog groba koji je u cijelosti uništen. Grobni prilozni nisu se pronašli.

II. KAMENI NADGROBNI SPOMENICI

Prilikom iskopa i odvoza zemlje s gradilišta pojavila su se na svjetlo dana dva vrijedna nadgrobna spomenika.

Prvi spomenik pronašli su radnici DIP-a u zemlji koju je buldožer iskopao. To je *liburijski cipus* izrađen od bijela vapnenca visine 80 cm, a u promjeru 40 cm. Na prednjoj strani u posebno naznačenom polju nalazi se uklesano lijepim slovima ranog carstva: QVARTA /LIVIA./ SEVIVA. /SIBI FELICIT./. Ovo je prvi nalaz te vrste u Senju, a najsjeverniji nalaz liburnijskih nadgrobničkih spomenika cipusa.

Drugi spomenik naknadno je pronađen u zemlji koja se s DIP-a odvezla na gradsku deponiju poviše groblja. Ovdje se radi o nadgrobnoj steli izrađenoj od bijela vapnenca, visine 49 cm, širine 32 cm i debljine 10 cm. Ispod zabata u okvirnom polju nalazi se uklesan slijedeći tekst: D.M. /VALERIO/ VALERIANO /VETERANO LEG. XIII GEMINI/ VALERIVS.VA/LERIANVS FILVIS PATRI /PIENSTISSIMO/. Iz natpisa saznajemo da je neki Valerije Valerijan postavio svome ocu Valeriju Valerijanu, odsluženom legionaru 14. rimske legije geminae ovaj nadgrobni spomenik.

Oba ova spomenika potječu s nekropole ranorimske carske dobi koja je utvrđena na prostoru DIP-a, bit će obrađeni s ostalim antičkim spomenicima sakupljenim u lapidariju Gradskog muzeja u Senju, u Senjskom zborniku VII.



Sl. 61 — Rimski nadgrobni spomenik — »liburnijski cipus« — otkopan na lokalitetu NIP-a, 1975., snimio I. Stella



Sl. 60 — Rimski nadgrobni spomenik — stela — otkopan na lokalitetu DIP-a 1975., snimio I. Stella

III. ZAKLJUČAK

Na temelju izvršenih istraživanja na ovome dijelu antičke nekropole uočena su 4 tipa ukopa, tj. načina izrade grobova: 1). kada se za grob — polaganje tjelesnih ostataka iskorištavaju veći komadi amfora (grobovi broj 1, 6 i 7). 2). kada se spaljeni ostaci pokojnika s prilozima polažu u obične iskopane jame, oblažu manjim kamenjem i zaspu zemljom (grobovi broj 2, 2a, 8, 9 i 11.). 3). kada se pepeoni ostaci pokojnika polažu u običnu zemljanu jamu i zaštićuju — pokrivaju velikim krovnim opekama (tegulama) u obliku dvovodnog krova, a zatim oblažu kamenjem (grobovi broj 3 i 4); i 4) kada se tjelesni ostaci pokojnika polažu u голу zemlju bez obloge kamenom ili opekom (grobovi broj 10, 11 i 12).

Prema položaju grobova broj 10, 11 i 12 mogla se dosta dobro utvrditi orijentacija pokojnika u smjeru istok — zapad. Grobovi 3 i 4 također su bili orijentirani istok — zapad, s neznatnim odstupanjem k sjeveru. Grobovi se nalaze u dosta pravilnim redovima kada gledamo na sjeverni zid nove hale DIP-a, pa se prema tome utvrđuju dva reda grobova između kojih u prostoru možemo pretpostaviti da se nalazio još barem jedan tzv. treći red u kojemu je moglo biti oko 10 grobova koji su uništeni prilikom građevinskih radova. Uništeni grobovi označeni su na situacionom planu punim kružićima. Prema tome, prvi red sačinjavaju otkriveni grobovi od 1—9, drugi red od 10—12.

Na temelju uvida u arheološku situaciju na predjelu DIP-a i Sv. Ambroza može se zaključiti da su grobovi broj 1, 2, 2a, 3, 4 i 5 završni grobovi ove velike nekropole na njenoj sjeverozapadnoj strani. U prilog zaključka je jasno uočljiva situacija profila terena i odsutnost grobova i grobnih priloga u pravcu zapada.

Iznad grobova u završetku sloja III. nisu se pronašli nikakvi tragovi-ostaci koji bi nam sugerirali nadgrobnu oznaku grobova. Vjerojatno je da su to bili grobni humci iznad kojih su na jednom dijelu stajali kameni spomenici¹ kao dva-cipus i stela koji se navode u ovom izvještaju.

U grobovima se redovito uz pepeone ili kosturne ostatke pokojnika nalaze i prilozu i vidu ostave keramike, stakla i čavala.

Posebno je karakteristično da se u žarnim grobovima nalaze veće količine paljevine: ostaci spaljenog pokojnika te ugljena i pepela. Na temelju načina sahrane, grobnih keramičkih i staklenih priloga, kamenih nadgrobnih spomenika i novca izvodi se zaključak da se radi o nalazu ranorimskih grobova koji su dio jedne velike grobne cjeline — nekropole, koja se prostirala na površini većoj od 2.000 m² i u kojoj su pokopani stanovnici antičke Senije na koncu I. i u prvoj polovici II. st. n. e. Prisutnost kosturnih grobova, koji su mlađi od žarnih, jest početak napuštanja starijeg običaja inkremacije i početak inhumacije, moguće pod prvim utjecajima kršćanskog vjerovanja, koje je u Senju stjecalo sve više pristaša. Sama odsutnost grobnih priloga u kosturnim grobovima moguće je da je u vezi s novom — kršćanskom vjerom.

Daljnja arheološka istraživanja koja će se morati izvesti sjeveroistočno od grobova I. reda (1—9), gdje se mogu očekivati intaktni grobovi, sigurno će dopuniti i potvrditi iznesene zaključke.

Sl. 62 — Presjek terena i tlocrt grobova na lokalitetu DIP-a gdje su 1975. pronađeni rimski grobovi

¹ Josip Klemenc, Senj u prethistorijsko i rimsko doba, str. 1—4, HKS I. Senj, Zgb. 1940., Ante Glavičić, Arheološki nalazi iz Senja i okolice I, Senjski zbornik II, 1966, strana 405.

² Prema dosadašnjim istraživanjima i sporadičkim nalazima grobova u Senju su na ovim lokacijama utvrđeni ranorimski i kasnorimski grobovi-nekropole: 1. na čitavom brdu Nehaj isključivo žarni grobovi. Ovdje su utvrđeni najstariji rimski (žarni) grobovi antičkog grada. Čini mi se da su ovdje mogli biti ukopani i predrimski stanovnici Senije s konca III. i u tijeku II. i I. stoljeća p. n. e. 2. na prostoru DIP-a ili u vrtu bivše senjske biskupije — Olivieri, 3. sa zapadne i južne strane kuće Šabac — prostor stare benzinske stanice, 4. vrt Doma zdravlja, odnosno od ambulante prema kućama Čopića-Lončarića, 5. oko kuće Biondić na vrhu Aleja — podno gradine Kuk, 6. uokolo Katedrale sv. Marije-Cimitera, 7. ispod današnje Šumarije, zapadno od Skalica, 8. vrt Gržanić-Zrinski u Varošu, sjeveroistočno od stare Sokolane, 9. između Armice i starog gradskog rezervoara, sa sjeverne strane ceste, 10. oko današnje pekare — Muzeja na Maloj Placi, i 11. na staroj Steli.

³ Brončani as koji je pronađen u grobu broj 3 najviše odgovara novcu koji se nalazi prikazan u djelu Henrya Cohen, Description historique des monnaies deuxième édition, Graz 1955, str. 10, broj 105.

⁴ Josip Klemenc, o. c. str. 1—3.

